

АКАДЕМІЇ ХУДОЖЕСТВ — 250 РОКІВ

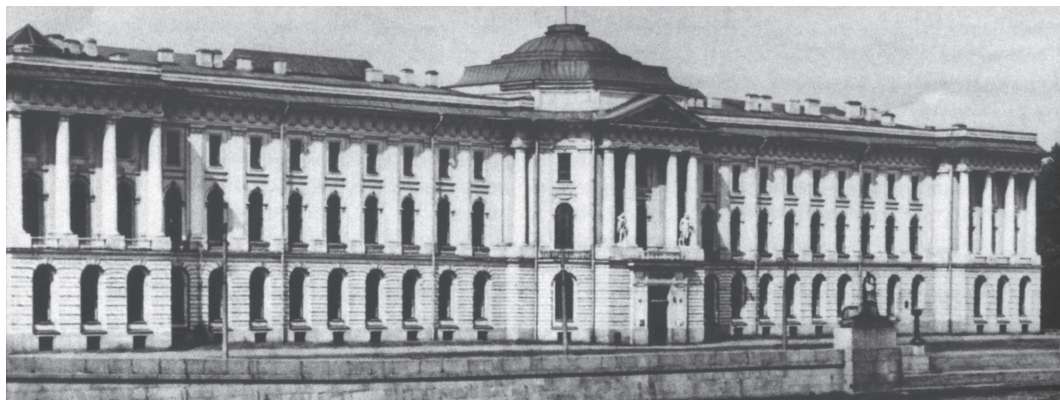
Відзначивши у 2006 р. свій перший (десятирічний) ювілей, Академія мистецтв України успішно продовжує свою діяльність, розширює науково-творчі контакти з багатьма закладами художньої культури і митцями, науковцями й педагогами в Україні та за її межами, вивчає історичні факти виникнення, становлення і функціонування подібних організацій.

Нагадаємо принагідно, що саме слово, поняття, термін «академія» своїм етимологічним корінням сягає глибин тисячоліть і походить від імені міфічного героя Академа (Akademos). На його честь була названа місцевість поблизу Афін, де у IV столітті до н. е. Платон читав лекції своїм учням, звідки й пішла назва його філософської школи — Платонівська академія. Пізніше — в епоху еллінізму (III ст. до н. е.), а також у IX—XV ст. на Сході та в XV—XIX ст. у Європі — виникають наукові товариства природничої і гуманітарної спрямованості, а згодом й наукові центри в Англії, Італії, Франції, Німеччині, Росії, які іменувалися академіями.

Паралельно з розвитком наукової думки у Європі формувалися й художні академії — заклади, найчастіше державні, які ставали науково-творчими центрами з вивчення пластичних мистецтв та вищими художніми школами. Проте перші академії, що виникли в Італії у XVI столітті, були вільними об'єднаннями майстрів образотворчого мистецтва, які вивчали античність, прийоми творчості великих майстрів епохи Відродження. По-справжньому ж першою такого роду академією стала створена у Парижі 1648 р. Королівська академія живопису і скульптури, котра відіграла значну позитивну роль у розвитку французького мистецтва.

На засадах естетичної доктрини класицизму академією були розроблені правила так званого «великого стилю», за якими здійснювалися дослідження й навчання аж до Великої Французької революції 1785 року, іменем котрої 1793 р. Конвент ліквідував академію. Однак у 1795 р. її було поновлено й остаточно закріплено в складі Інституту Франції (Institut de France), який об'єднав 5 академій і досьогодні зберігає таку структуру: Французька академія, Академія написів і літератури, Академія наук, Академія красних мистецтв та Академія гуманітарних і політичних наук. Перетворившись на кодифікатора сталих літературних і мовних норм, Французька академія йшла в основному шляхом пуризму, канонізованих зразків, стримування новаторства.

Ідеї розвитку наук та мистецтв непокоїли і російських правителів. Петро I як людина прогресивна й ревна до просвітницьких новітностей, довідавшись про «успіхи в тому заграничні», 22 січня 1724 р. видав «Проект положення об учреждении Академии наук и художеств». Цей проект, за сучасною термінологією, був радше протоколом про наміри, ніж документом про створення такого закладу. Положенням, зокрема, передбачалося, що академія «есть собрание ученых и искусных людей, которые не токмо сии науки в своём роде, в том градусе, в котором оные ныне обретаются, знают, но и через новые инвенты совершить и умножить тщатся».

Інститут ім. І. Рєпіна Російської академії художеств. Санкт-Петербург

Матеріали 26-ї «Книги іменних указів за 1724 рік», що зберігаються у Центральному історичному архіві (Санкт-Петербург) свідчать також, що Петро I піклувався про належну оплату праці учених і митців — членів майбутньої академії. У згаданому указі значиться, зокрема, що члени академії «обычайно мало думают на собственное свое содержание», у зв'язку з чим в указі дається завдання кураторам академії, щоб вони піклувалися про членів академії та «о благосостоятельстве их и подобном приуготовлении старались, нужду их императору при всех оказиях предлагали».

Та через рік цар Петро помер і його Проект подальшого розвитку не набув. Спадкоємиця Петра I Катерина I у справі державні, як відомо, не дуже втручалася, але 7 грудня 1725 р. підписала «Именной данный Сенату Указ о заведении Академии наук». Від цієї дати веде відлік років Академії наук у Росії, про що в Указі значилося: «Вселибезнейшая наша родителница Екатерина Алексеевна, имея матернее попечение о своих подданных и желая все начатые дражайшим нашим государем родителем Петром Великим труды к окончанию привести, учредила Академию наук». Слово «художеств» і пояснення з цього приводу в указі Катерини I були відкинуті, і ніякої академії художеств ані за її правління, ані за наступної цариці — Анни Іоанівни — в Росії не було.

Сьогоднішня Російська академія художеств, якій 2007 р. минуло 250, була заснована у Петербурзі за царювання імператриці Єлизавети Петрівни. Ініціаторами її створення були великий російський вчений М. В. Ломоносов та відомий просвітитель того часу, впливовий державний діяч Росії, генерал-ад'ютант І. І. Шувалов. Останній сприяв розвитку науки і мистецтва Росії, був покровителем вчених, художників, письменників. 6 листопада 1757 р. з'явився «Указ Правительствующего Сената» про заснування академії художеств, а в 1764 р. найвищим указом імператриці Катерини II були затверджені «Привелегия и устав Императорской Академии трех знатнейших художеств» (живопису, скульптури і архітектури) і призначений президент академії Іван Іванович Шувалов, який почав формуватися корпус перших академіків¹.

Починаючи з 1764 р. академія художеств іменувалась Імператорською й проіснувала під такою назвою понад 150 років, тобто весь санкт-петербурзький період — до 1918 року. Академія була також центром науково-дослідницької думки, опановувала художню спадщину та історичний досвід світового і російського образотворчого мистецтва. Проте основною функцією академії санкт-петербурзького періоду була освітня діяльність, яка давала блискучу професійну підготовку живописцям і скульпторам. Академія чудово вчила ремеслу, але «не піддавалася» новітнім віянням, особливо в другій половині XIX — початку XX ст., коли назріли серйозні естетичні зсуви в російському образотворчому мистецтві, розходження митців академії з «передвижниками» та новим поколіннями художників межі XIX—XX ст. Однак завдяки діяльності видатних педагогів академії та допуску Статутом академії 1893 р. до педагогічної роботи визначних майстрів-«передвижників», академія збереглась як школа високої професійної майстерності.

Декретом Ради народних комісарів Росії від 12 квітня 1918 р. Імператорська академія художеств була ліквідована. На її базі стало діяти Вище художнє училище. Потім були створені Петроградські державні вільні художньо-навчальні майстерні, Вищі художньо-технічні майстерні (Вхутемас), Вищий художньо-технічний інститут (Вхутеін). Перманентні трансформації у структурі закладів-наступників тривали до 1932 року. Від цієї дати до 1947 р. в СРСР діяла Всеросійська академія художеств, яка була перетворена на **Академію художеств СРСР** і переселилася до Москви².

¹ Заради справедливості вкажемо тут, що за прикладом Франції у 1783 р. Катерина II створила ще одну, проте менш знамениту, академію на чолі з княгинею К. Р. Дашковою, названу Російською, яка об'єднала у своєму складі відомих літераторів й дослідників російської мови і літератури. Академія проіснувала 58 років — до 1841 р.

² Академія художеств з 1947 р. до нині міститься у Москві на вул. Пречистенка, 21, у колишньому міському маєтку, яким володіли генерал Тучков (початок XIX ст.), граф Потьомкін; тут неодноразово бував Пушкін. Сучасного вигляду будівля набула 1871 р. за проектом архітектора П. Компіоні. У 1904—1906 рр. інтер'єр частково перебудований Л. Кокушевим з участю А. Ван де Вільде для розміщення зібрання новітнього західного мистецтва відомого підприємця і колекціонера І. Морозова (володаря маєтку з 1899 р.). Парадний Білий зал і Дубовий зал зберегли дотепер оздоблення та вбрання кінця XIX — початку XX ст.

Упордовж 1930-х — початку 1990-х рр. в літературі і мистецтві СРСР панував, плекався й всіляко заохочувався творчий метод «соціалістичного реалізму» як єдиний вірний метод творчої діяльності.

1992 р. Академію було перетворено на **Російську академію художеств**. За 250 років членами академії художеств були видатні діячі російського та світового мистецтва, які збагачили скарбницю світової художньої культури своїми творами. Серед них — М. Ломоносов, В. Баженов, Д. Дідро, Ф. Рокотов, О. Іванов, К. Брюллов, О. Роден, І. Рєпін, В. Суриков, П. Третяков, І. Грабар, С. Герасимов, О. Дейнека, П. Кончаловський, М. Сар'ян, В. Фаворський, А. Пластов, Р. Гуттузо та ін. Членами Академії художеств СРСР були також видатні майстри образотворчого мистецтва України.

Як спадкоємиця Імператорської академії художеств і правонаступниця Академії художеств СРСР Російська академія художеств (РАХ) сьогодні з усіма закладами, що входять до її складу — творчими, педагогічними, науково-дослідними, архівними і музейними, — являє собою унікальну організацію, яка реалізує завдання розвитку художньої культури й естетичного виховання, утверджує фундаментальні гуманістичні цінності. Академія належить до особливо вартісних об'єктів національного надбання народів Росії. Вона об'єднує у своєму складі визнаних майстрів образотворчого мистецтва, театральних художників і дизайнерів, мистецтвознавців, серед яких: З. К. Церетелі — багаторічний президент РАХ, А. А. Мильников, Є. І. Зверьков, Т. Т. Салахов, Г. М. Коржев, В. І. Іванов, Д. Д. Жилінський, В. М. Сидоров, М. М. Курилко-Рюмін, Д. О. Шмаринов, В. Ю. Цигаль, М. В. Посохін та ін.

Багато зарубіжних видатних майстрів мистецтв удостоєні звання Почесного члена Академії.

Дещо змінивши свій статус і межі впливу, нинішня Російська академія художеств лишила у своїх лавах (тепер — на громадських засадах) обраних раніше членами академії видатних митців з держав національної співдружності, у тому числі з України академіків В. З. Бородая, Т. Н. Яблонську (1917—2005), членів-кореспондентів Т. М. Голембієвську, М. Г. Дерегуса (1904—1997), О. М. Лопухова, В. В. Шаталіна (1913—2003).

Сьогодні у складі Російської академії художеств 95 дійсних членів (академіків), 110 членів-кореспондентів і 26 почесних членів з когорти видатних представників образотворчого мистецтва і архітектури, вчених-мистецтвознавців.

Велику науково-дослідну і навчально-педагогічну роботу успішно провадять нині заклади, що входять до складу Російської академії. Йдеться про діяльність Науково-дослідного інституту теорії та історії образотворчого мистецтва (Москва), Московського державного академічного художнього інституту ім. В. І. Сурикова, Московського художнього академічного ліцею ім. М. В. Томського, Санкт-Петербурзького державного академічного інституту живопису, скульптури і архітектури ім. І. Ю. Рєпіна, Санкт-Петербурзької середньої художньої школи, Науково-дослідного музею в Санкт-Петербурзі з філіалами (музей-садиба І. Ю. Рєпіна «Пенати», музей-квартира І. І. Бродського, відділи-майстерні П. П. Чистякова та А. І. Куїнджі, музей-майстерня С. Т. Коненкова), а також наукової бібліотеки, архівів, творчих майстерень.

Своє 250-річчя Російська академія художеств відзначає неабияким науково-творчими і педагогічним успіхами, у неї велике майбутнє, вона успішно співпрацює з багатьма зарубіжними митцями, науковцями, творчими закладами, у тому числі з нашими діячами культури та Академією мистецтв України. Слід сподіватися, що наші науково-творчі зв'язки зміцнюватимуться та розширюватимуться.

*Віце-президент АМУ Ігор Безгін
в гостях у президента РАХ
Зураба Церетелі*

Ігор БЕЗГІН

*академік, віце-президент Академії мистецтв України,
доктор мистецтвознавства, професор*